

Wijzigingen voorbehouden
EMBARGO TOT MOMENT VAN
UITSPREKEN

Toespraak Mr. H.A.F.M.O. VAN MIERLO, voorzitter van de
Tweede Kamerfractie van D66, tijdens de Algemene
Ledenvergadering te Zwolle, op 2 februari 1991.

Dames en Heren,

Soms staat Nederland als een huis om je heen, en vraag
je je af of de ramen niet aan de kleine kant zijn. En
dan zijn er ineens momenten dat de wanden wegvallen, en
je je realiseert dat je midden in de wereld staat - dat
je meer nog een ongeruste burger van de wereld bent dan
een burger van een land of ingezetene van een provincie.
Vorig jaar was er zo'n moment, toen was het vooral een
hoopvolle ervaring. Nu weer - maar nu overheerst de
bezorgdheid, en de hoop moet je met een lantarentje
zoeken. *In Zuid-Afrika bijvoorbeeld.*

Daarom is er besloten om de agenda om te gooien, mede op
verzoek van de Tweede Kamerfractie om te praten over de
drama's in de wereld, waarin we ons voor een deel direkt

betrokkenen voelen. De behoefte daaraan komt in het geheel niet voort uit een noodzaak om politieke spanningen in de partij op te lossen of aandacht te geven. Want van het bestaan daarvan heeft ons geen enkel teken bereikt. Het is de behoefte van een Kamerfractie en een Bestuur, een voorhoede, die gesteld staan voor vraagstukken, die werkelijk niet van alle dag zijn, die zo ongewoon en zo ingrijpend zijn dat je wilt terugkoppelen naar je achterban, verantwoording afleggen voor wat je deed, uiteenzetten hoe je het ziet en inzicht verschaffen in je vermoedelijke houding in de toekomst. En de reacties horen uit die achterban. Want ook als er geen politieke problemen zijn, dan zijn er natuurlijk verschillen van mening, verschillende uitgangspunten en gezichtshoeken, uiteenlopende emoties, niet alleen in de partij, maar ook in fracties en sterker nog: bij de meesten van ons: in onszelf. Ik moet zeggen dat ik maar heel weinig emoties of opvattingen van anderen heb gehoord, die ik niet herkende als een deel van de mijne. En zo zal het de meesten van u ook vergaan.

Goed, daarom gaan vandaag de tussenbalans en de Provinciale Statenverkiezingen, die vanzelfsprekend bij uitstek de onderwerpen van mijn toespraak zouden zijn geweest, wat meer naar de achtergrond, maar niet helemaal weg, want oorlog of niet, we blijven ook burgers van dit land en ingezetenen van de provincie.

In de bescheidenheid over de tussenbalans word ik geholpen door het simpele feit dat die er nog steeds niet is. Voor de vertraging, veroorzaakt door het uitbreken van de Golfoorlog heb ik begrip, maar voor de Grote Vertraging, met hoofdletters, die zowel oorzaak als gevolg is van het vraagstuk, dat steeds groter wordt, voor die vertraging, die uitstelcultuur, die als een ~~endemische~~ ~~ziekte~~ ~~het~~ ~~kabinet~~ ~~van~~ ~~deze~~ ~~coalitie~~ kenmerkt, heb ik meer verwijten voorhanden dan begrip. Ik doe een voorspelling, als over tien dagen, zoals aangekondigd, de tussenbalans ons zal worden getoond, dan zal blijken dat driekwart ervan bestaat uit maatregelen, die net zo goed een jaar geleden genomen hadden kunnen worden. Ik denk aan subsidiebeperkingen en maatregelen in de Ziektewet en de WAO. En ik doe nog een voorspelling: er zullen doelstellingen en maatregelen instaan waarvoor het waarschijnlijk te laat is, en dan denk ik aan het beheersen van de loonontwikkeling voor dit en komend jaar, die de koppeling zal veilig stellen

en de werkgelegenheid bevorderen.

Het lijkt erop dat het kabinet terzake van de inkomensontwikkeling de komende jaren in feite ons pleidooi voor een pas op de plaats - voor iedereen - heeft overgenomen, maar niet meer in staat zal zijn die nog af te dwingen. In de fractie bestuderen we de mogelijkheden voor nieuwe instrumenten om tot een effectievere loonbeheersing te komen.

Natuurlijk bereidt de fractie zich voor op de beoordeling en de behandeling van de tussenbalans in de Tweede Kamer, die nog voor de Provinciale Statenverkiezingen zal plaatsvinden. Op ons laatste congres in Den Haag heb ik een paar uitgangspunten genoemd, die bij ons voorop staan. Ik wil nog eens benadrukken dat de afgesproken lastendruk in het regeerakkoord absoluut niet heilig is. Zowel lastenverlichting als lastenverzwaring kunnen in aanmerking komen, naar gelang de effecten op koopkracht en werkgelegenheid zijn van de andere voorgestelde maatregelen. Snijden in de overheidsuitgaven heeft prioriteit als uitgangspunt, maar vindt z'n begrenzing daar waar de kwaliteit van onze maatschappij op essentiële zaken wordt bedreigd. En de beoordeling daarvan is natuurlijk geen objectieve maar een politieke stellingname.

En ik kan nu al zeggen dat wat ons betreft onderwijs, milieu en gezondheidszorg moeten worden ontzien, omdat dat voor ons prioriteiten zijn. En laat ik het maar bondig zeggen: er is geen sprake van dat er met ons te praten valt over het bezuinigen met 1 miljard op ontwikkelingshulp. Vijfentwintig jaar geleden heeft D66 bij z'n entrée in de politiek een belangrijke rol gespeeld in de benadrukking en een nieuwe benadering van het ontwikkelingsvraagstuk. Vooral de laatste jaren vechten we ieder jaar opnieuw tegen een toenemende vervuiling van het bestand door oneigenlijke uitgaven. Nog steeds heeft Nederland ten opzichte van de rest van de wereld een zekere voorbeeldfunctie op dit punt. Als we denken aan de gevolgen van de Golfoorlog - we zullen ze allemaal ondergaan, maar het is zeker dat de arme landen weer opnieuw de grootste klappen zullen krijgen, dan zeg ik dat Nederland op dit punt op dit moment geen verkeerd signaal mag afgeven.

De D66 fractie verwacht van dit kabinet dat het zijn pretentie op dit punt ook waarmaakt.

En tenslotte nog dit: de tussenbalans is een mooi woord dat een grotere zorgvuldigheid uitstraalt dan het verdient. Het is nodig geworden omdat steeds opnieuw beslissingen worden uitgesteld, nadat een slordig regeerakkoord tot stand was gekomen. De financiële

onderbouwing rammelde, het klopte niet, en dat bleek al meteen na sluiting. Er was te veel ~~hangen~~ ^(overlast) men is te gehaast aan tafel gegaan met iets te veel zelfoverschatting misschien. Nu het kabinet de operatie van de tussenbalans erkent op een omvang, zoals bijna iedereen die reeds een half jaar geleden inschatte, plus minus 17 miljard, is er in feite sprake van een nieuw regeerakkoord. Wij voelen ons niet geroepen als oppositiepartij om dat mede te ontwerpen, zoals wij ook geen verantwoordelijkheid dragen voor het regeerakkoord. De enige tip die ik voor het kabinet heb is om eens te bezien of er geen aanleiding is het buitenlandse beleid erbij te betrekken. Om eens te kijken wat daar precies de overeenstemming is tussen coalitiegenoten. Zo op het eerste gezicht zit daar ook een behoorlijk gat.

Partijgenoten,

het wereldbeeld dat ons de laatste jaren eufoor maakte is in de kortst mogelijke tijd in z'n tegendeel verkeerd. Nog maar een jaar geleden vierden we de bevrijding van Oost-Europa, het begin van een nieuwe orde in de Sowjet-Unie, het uitzicht op het ontstaan van een nieuwe wereldorde in de Verenigde Naties, het uitzicht op een politieke eenwording van West-Europa.

Op al die punten dreigen diepgaande teleurstellingen een einde te maken aan de nieuwe illusies.

De drie grote klappen komen bijna gelijktijdig: de tanks in de Baltische landen, de onthutsende verdeeldheid in West-Europa en boven alles de oorlog in de Golf. Waar ze ieder voor zich al goed zijn voor teleurstelling en somberheid, samen, in combinatie en gelijktijdig versterken ze elkaar en kunnen ze ons een gevoel geven van totale uitzichtloosheid en reddeloosheid.

Het kan verleidelijk zijn om je mee te laten drijven in de stroom van neerslachtigheid en mismoedigheid, die zich van iedereen dreigt meester te maken. En hoe begrijpelijk dat ook is, toch moeten we proberen ons daartegen te verzetten. Hoe beschaamd je je ook kunt voelen voor de vernedering van de oorlog, die in de eerste plaats een nederlaag voor de politiek is, toch heb je als politieke partij, of als ^{Person daarin} ~~politici~~ de plicht om zelfs in het aardedonker te proberen wat licht te krijgen en een weg te vinden, Je behoort tot de categorie, die als laatste het recht heeft de moed op te geven.

Als de politicus het niet meer ziet zitten, dan heeft ie z'n recht van spreken verloren. ~~Heet ie een ander vak kiezen.~~

Voordat ik overga naar de oorlog in de Golf, wil ik heel kort - want helaas kan dat niet anders - iets opmerken over dat andere drama in de Sowjet-Unie. De foto van de tank in Vilnius blijft op ons netvlies hangen. Wat we voelen is solidariteit met de bevolking van de Baltische landen, verontwaardiging over de militaire machthebbers die weer konden toeslaan, teleurstelling over Gorbatsjov, zo lang onze held, die dat op z'n minst niet heeft kunnen verhinderen. En misschien is het erger, misschien is hij opgeschoven naar een kant, waar hij in onze beeldvorming niet thuis hoort. Maar hoe erg het ook is wat er gebeurt, ik vind dat we hem nog niet mogen afschrijven. En zeker niet de hervormers, die zich in grote getale hebben ontwikkeld en die niet meer weg te denken zijn als factor in de Russische geschiedenis, zoals die zich zal voltrekken. We hebben te vroeg gejuicht, zei collega Bolkestein en stelde voor de kwartjes van Pronk en andere hulp te stoppen. Maar dat is niet waar. Ik laat me de vreugde die ik voelde niet afnemen, toen Gorbatsjov het licht aandeed, en het is te vroeg om met zekerheid te zeggen dat hij het alweer heeft uitgedaan. Maar ik heb altijd geweten dat er nu een buitengewoon moeizaam proces zou beginnen, met terugvallen, horten en stoten, spastische gedragingen, teleurstellingen en drama's. En ik denk dat het nog

En natuurlijk is het ook denkbaar dat dat
Consequenties heeft voor de financiële ~~partij~~ programma's

erger zal worden als de ontbinding en fragmentatie van
het Sowjet-rijk een direkte realiteit gaat worden. En
toch meen ik dat - door alle ellende heen - op deze weg
uiteindelijk de vooruitgang ligt en dat iedereen, die
zich in ergernis en ongeloof wil afkeren, antwoord moet
geven op de vraag, of hij dan liever had gehad dat alles
bij het oude was gebleven. En Westeuropa zal de ruimte
moeten opbrengen om dat proces op deze wijze te volgen
en te stimuleren. Dat is wel heel duidelijk zeggen waar
je ~~staat~~ staat, maar dat is iets anders dan meteen te
belonen en te straffen, naar gelang de vraag of het
gedrag ons bevalt of niet. ~~Het is niet de bedoeling dat je de
zak met geld en wat die is niet te betalen~~ ~~en te~~
~~hebt gesteld, en wat die is niet te betalen.~~

/ — — — \

De oorlog in de Golf is nu 17 dagen oud. Van z'n
werkelijke verschrikking hebben we een onvolledig beeld
en een vreselijk vermoeden. Niet ~~is~~ het laatst over wat
er nog komen gaat. De eerste doden aan geallieerde
kant zijn gevallen, en reeds ontelbaar velen aan Iraakse
kant. We denken aan de slachtoffers zonder onderscheid.
Aan de Amerikaanse, de geallieerde, de Iraakse, de
Israëliische. En we voelen ons verbonden met onze
landgenoten, die hun moeilijke werk daar verrichten.

Natuurlijk wil ik verantwoording afleggen voor de

houding die uw fractie heeft ingenomen ten aanzien van de Golfoorlog. Dat is eenvoudiger gezegd dan gedaan, want ik moet mezelf en u terugvoeren naar een moment dat door de gebeurtenissen allang is achterhaald. Onze aandacht en emoties zijn bij de verschrikkingen van nu en bij de vraag hoe daar zo spoedig mogelijk een eind aan kan komen. Daarom zal ik me beperken tot een paar essentiële punten. Ten overvloede misschien kan ik u verzekeren dat de discussie in de fractie zeer zorgvuldig en grondig is geweest en dat tenslotte ieder fractielid zijn eigen afweging heeft gemaakt in het besef van de volledige vrijheid om af te wijken van welk meederheidsoordeel dan ook. Een lid, Dick Tommel, heeft daarvan gebruik gemaakt en tegen het voorstel van de regering gestemd om Nederland - in geval van oorlog - daaraan mee te laten doen. Hij vond dat die beslissing te vroeg genomen werd. Dat langer de boycot geprobeerd moest worden. Anderen hebben tot het laatste moment gearzeld of zij ook niet tot die conclusie moesten komen, maar tenslotte hebben ook zij, met de rest van de fractie, doorslaggevend gevonden dat ons niet gevraagd werd om een uitspraak over het juiste moment om tot geweld over te gaan, maar over de vraag of Nederland wel of niet bereid was mee te doen als er geweld gebruikt zou worden na 15 januari. Het is misschien goed dat ik nog eens benadruk dat onze beslissing een wezenlijk

andere lading had dan de beslissing over oorlog of vrede die het Amerikaans Congres twee dagen daarna nam. Ik weet niet hoe wij gestemd zouden hebben als wij die beslissing hadden moeten nemen. Het is zeker zo dat wij allen vonden dat nog niet met zekerheid kon worden vastgesteld dat alle vreedzame middelen waren uitgeput, en dat het verstrijken van een datum ons op zichzelf niet kon ontslaan van een verplichting, om daar zo lang mogelijk mee door te gaan, maar daar stond tegenover het aan zekerheid grenzende vermoeden, dat Saddam Hoessein zich nooit door een boycot zou laten dwingen. Zijn volk zou er zwaar onder geleden hebben, maar er is weinig reden te denken dat hij zich daarover druk zou maken. De kans was dus wel heel erg groot dat het uiteindelijk toch tot oorlog zou komen, maar dan tegen een tegenstander, die door een langdurig tijdsverloop een nucleair vermogen had kunnen ontwikkelen.

Nog waarschijnlijker was het dat bij een voortduren van de boycot de Iraakse president de ontwrichtende werking daarvan niet zou hebben afgewacht en zelf met een verrassingsaanval de oorlog zou zijn begonnen. Die eerste klap zou aan duizenden geallieerden het leven hebben gekost.

Maar zoals ik reeds zei, dat waren op dat moment speculaties, die geen laatste antwoord gaven op de vraag

of de vreedzame middelen die de oorlog konden voorkomen, waren uitgeput. Je kon ook tot een andere inschatting komen. Mijn persoonlijke opvatting nu is dat in de eerste weken van de oorlog die onzekerheid met terugwerkende kracht alleen maar kleiner is geworden. De raketaanvallen op Israël, die geen enkel militair doel dienen, het gebruik maken van krijgsgevangenen als menselijk schild, de milieuterreur met de olie, de dreiging met gas en god mag weten wat ons nog te wachten staat, laten een diktator zien, die bereid is tot het uiterste te gaan als hij daarover beschikt, en die zich nooit door vreedzame middelen tot de terugtocht had laten dwingen.

We hebben ons ernstig afgevraagd of door een weigering van Nederland om mee te doen, de kans op oorlog kleiner zou worden. We konden geen redenering bedenken, waarin dat aannemelijk werd. Wel konden wij ons voorstellen, dat iedere afbrokkeling van de internationale solidariteit tot een nog grotere halsstarrigheid van Saddam Hoessein zou leiden, waardoor de kans op oorlog eerder zou toenemen.

Er was niemand in de fractie, die bereid was zich neer te leggen bij de status quo en de bezetting van Koeweit geheel of gedeeltelijk als een voldongen feit te

des hoofs met geweld
aanvaarden. Wij vinden dat een rechtsorde ~~wordt~~
~~mag worden verscheid, als zij met geweld wordt geschonden.~~

~~ge-stand te~~. En zo hoopten we dat Saddam zich alsnog zou terugtrekken, dat de vreedzame middelen nog niet uitgeput zouden zijn, maar aanvaardden we ook de kans, dat er na 15 januari geweld zou worden gebruikt en dat Nederland daarin mede partij zou zijn.

Het begrip oorlog is van een "mateloosheid", die het eigenlijk onhanteerbaar maakt voor besluitvorming. Een keuze voor of tegen deelneming vergt het uiterste van ons verstand en gevoel en misschien wel van meer dan wij in huis hebben. Emotioneel bewoog de keuze zich tussen de twee polen, die beide in ieder fractielid aanwezig waren, zoals ik het in de Tweede Kamer gezegd heb: aan de ene kant de absurditeit van het riskeren van levens van Nederlanders in de woestijn en aan de andere kant de ondraaglijkheid van de gedachte het vuile werk aan anderen over te laten. En ondanks het feit dat je weet dat een beslissing in die emotionele setting, intellectueel, politiek en ethisch niet helemaal sluitend is te krijgen, moet je die beslissing tóch nemen. De verscheurdheid mag niet de helderheid en de kwaliteit van de beslissing zelf aantasten.

De geschiedenis zal oordelen of we het juiste hebben gedaan. Hoe dan ook de fractie zelf heeft het gevoel dat haar beslissing in ieder geval consistent is met de lijnen, die we in de vooroorlogse fase na de inval van Irak in Koeweit hebben getrokken.

Ik noem er een paar.

1. Nu er voor het eerst in de geschiedenis werkelijk zicht is op het ontstaan en de handhaving van een mondiale rechtsorde, is de reactie op de eerste schending daarvan de absolute lakmoesproef voor de levensvatbaarheid van die orde. Nu moet de wereld laten zien dat nooit meer wordt toegestaan dat door pure brute overmacht land wordt gepikt door een ander.

Rechtsbescherming door de wereld aan de zwakste staat. Men zegt dat dat meten met twee maten is. En dat is ook zo, maar daar is ook reden voor als de vraagstukken zich in verschillende maten aandienen.

2. Alle actie waartoe Nederland bereid is, moet zich binnen het VN-kader afspelen. Ware het niet zo dan zou het eerste punt z'n validiteit verliezen.

3. De oorlog is begonnen op 2 augustus door Saddam Hoessein. En voordat met dezelfde middelen de verdediging ter hand wordt genomen, zullen eerste alle

vreedzame middelen worden toegepast om Saddam in de gelegenheid te stellen zijn daad van agressie ongedaan te maken.

4. Een eventuele Nederlandse deelneming wordt naar kwaliteit en omvang bepaald door drie criteria: behoefte, mogelijkheden van vrijwilligheid en operationele effectiviteit.

5. Saddam Hoessein moet zich ~~crasoon~~ ^{zonder het recht om voorwaarden te} ~~de ijt~~ stellen, terugtrekken uit Koeweit. Alle diplomatieke middelen, die daartoe kunnen leiden moeten worden benut. Europa heeft een eigen gespreksingang in de Arabische wereld. Die moet worden benut, mits we op het essentiële punt niet desolidariseren met de Verenigde Staten. Alles moet gedaan worden om de Arabische landen binnen de coalitie te houden. Direkte koppeling tussen Saddam's terugtocht en het Palestijnse vraagstuk werd en wordt door ons afgewezen. Maar dat betekent niet dat er geen perspectieven mogen worden geopend, waardoor de terugtocht voor Saddam wat makkelijker wordt. Die Midden-Oosten Conferentie moet er komen en zo spoedig mogelijk en dat vinden wij allang voordat die Golfcrisis er was.

Die uitgangspunten hanteren wij nog steeds. Maar de grootste politieke kater komt natuurlijk van Europa zelf dat tot geen enkele wezenlijke politieke samenwerking in staat is gebleken, met uitzondering dan waar het de bewapening van Irak betreft. Als we maar niks afspreken en ons ieder afzonderlijk laten leiden door winzucht en opportunisme, dan zijn we tot een perfecte rolverdeling in staat. Ik weet niet of ik mij binnenkort ook nog als Nederlander moet schamen, maar in ieder geval schaam ik mij dood als Europeaan. De eeuwenoude toepassing in het Midden-Oosten van het principe: de vijand van mijn vijand is mijn vriend, heeft een dusdanig cynische uitwerking gekregen ten opzichte van de bewapening van Irak, dat je bijna van een Europees moreel failliet kunt spreken, want als dan het moment aanbreekt dat Europa de op deze dubieuze wijze verworven invloed zou kunnen aanwenden om alsnog een oorlog te voorkomen, hetgeen ongetwijfeld de opzet was van Frankrijk, dan blijkt geen enkele coherente Europese actie nog mogelijk. Afspraken worden geschonden en iedereen fietst een eigen, andere, kant op. Aan de vooravond van een mogelijke totstandkoming van een Politieke Unie wordt op onthutsende wijze duidelijk hoe de nationale kaarten liggen als het erop aankomt. Nu is ook de schaamte in de andere landen groot, en dat geeft misschien mogelijkheden om nu al iets te doen aan

het herstel van het zwaar geschonden vertrouwen van de burgers in hun Europa en dat is bijvoorbeeld door nu al een intentie-verklaring uit te geven dat de Europese landen straks de wapenproducties en exporten drastisch aan banden gaan leggen in een gezamenlijk te voeren politiek. De fractie van D66 zal zich daar krachtig voor inzetten.) Maar voorlopig hangt Duitsland vredelievend in z'n constitutie, ligt Groot-Brittannië weer onder de kust van Virginia, voert Frankrijk een eigen politiek, op weliswaar bizarre wijze, maar ook zonder effectieve steun van landen die hun nek uitsteken, is België in afzijdigheid teruggevallen en Nederland.... hoe zit het daar mee ?

Ik vind dat Nederland de kansen niet voldoende benut heeft voor een coördinerende rol, die tot een Europese politieke en diplomatieke inbreng had kunnen leiden. Daar is een verklaring voor, namelijk het feit dat de besluitvorming voor een Nederlands commitment in de coalitie in al die maanden zo moeizaam, onhelder en zo weinig overtuigend tot stand kwam, dat daarmee naar buiten toe weinig politieke ruimte kon worden gemaakt. Daarom ging Minister Van den Broek in politiek opzicht maar onverkort en zonder restricties achter de Amerikanen staan en verwaarloosde hij de Franse of mogelijk Europese opties. Onze fractie heeft op de

hoofdpunten het kabinetsbeleid steeds gesteund, maar dat betekent niet dat wij er grote bewondering voor hadden. Daarvoor waren er toch teveel onzorgvuldig voorbereide beslissingen, die weer teruggedraaid moesten worden, of uitspraken die herroepen moesten worden of zichtbare gebreken in de coördinatie. Men krijgt niet de indruk dat het beleid veilig en vast in handen is van een goed op elkaar afgesteld team van ministers. Als de Minister-President iets opmerkt, denkt iedereen: zou de Minister van Buitenlandse Zaken dat ook vinden, en als die laatste iets aankondigt, denkt iedereen: zou de Minister van Defensie het al weten? Natuurlijk komt dat voor een deel omdat er toch grote verschillen van mening zijn tussen de coalitiepartners, maar het kabinet zou er toch goed aan doen in de presentatie van het beleid die wat chaotische indruk te vermijden.

Tenslotte nog een paar uitgangspunten van de fractie voor de toekomst.

1. De oorlog mag geen dag langer duren dan voor de uitvoering van de VN-resoluties nodig is. Als er reële tekenen zijn dat dat alsnog op een andere wijze kan dan door oorlog, moet een staakt het vuren daaraan functioneel worden gemaakt.

2. Iedere mogelijke uitbreiding van het Nederlandse aandeel in de oorlog, op het ogenblik niet aan de orde, zal de toestemming van de Kamer moeten hebben en door ons getoetst worden aan de criteria die ik genoemd heb.

3. Onze diplomatie moet zich met voorrang richten op:

- a. het zoeken naar herstel van de vrede zonder afbreuk aan de VN-doelstellingen.
- b. het houden van de Arabische landen binnen de coalitie.
- c. het waar mogelijk herstellen van een gezamenlijke Europese politiek.
- d. het herstel van de schade in de betrekkingen die tussen Europa en de Verenigde Staten is ontstaan.

4. Een stringente wapenexportregeling voor Europese landen moet een van de eerste activiteiten zijn, waarvan de voorbereiding nu reeds moet beginnen.

De Minister van Buitenlandse Zaken is daar blijkbaar nog niet over overtuigd, maar we zullen hem erop blijven aanspreken.

5. We moeten ons inzetten voor de totstandkoming van een Midden-Oosten Conferentie zo spoedig mogelijk na de oorlog. Niet als voorwaarde van Saddam, maar als een noodzaak in zichzelf. Het Palestijnse vraagstuk moet nu worden aangepakt. Onze solidariteit met Israël in deze moeilijke uren, staat niet onze opvatting in de weg dat ook Israël concessies moet doen. Op een adhesie-

bijeenkomst in de Apollohal, kort na de eerste aanvallen op Israël heb ik dat naar voren gebracht.

Na deze oorlog zullen we niet alleen met Irak vrede moeten sluiten. We moeten ook proberen vrede te sluiten met de Palestijnen en die miljoenen Arabieren, die gevoelsmatig aan de andere kant staan. Als we alleen de oorlog winnen, maar niet de vrede, dan zijn we straks nog verder van huis. In mijn somberste momenten vrees ik voor een nieuwe koude oorlog, maar dan tussen het Westen en de Arabische wereld. Als die vrees werkelijkheid zou worden, zou de militaire overwinning op Saddam - die zeker komen zal - als nog in een nederlaag verkeren.

6. En tenslotte ligt er een opdracht in eigen land om te doen wat we kunnen teneinde te voorkomen, dat zo'n

300.000 moslims, die hier met ons wonen, zich de paria's

van de samenleving gaan voelen. ~~We moeten voor hen~~ *We moeten er begrip voor hebben, wat het is om hun kind totaal*

voelbaar maken, dat de oorlog niet tegen het Iraakse *verschillen de opvattingen* volk is, niet tegen de Arabische cultuur, *leiden. Anderszinds moeten we over hen*

niet tegen de Islam, maar gewoon tegen een diktator, die een gevaar voor de mensheid is, zoals die ook wel eens in de Westeuropese cultuur voorkomen en dan ook bestreden worden.

Tot nu toe gaat het in ons land op dit punt nog heel goed, niet helemaal spanningsloos, maar het valt, vergeleken met het buitenland heel erg mee. Natuurlijk

zullen er in deze uitzonderlijke omstandigheden ook wel eens incidenten zijn, waarbij onschuldige moslims op Saddams daden worden aangekeken. Dat lijkt haast onvermijdelijk. Laten we niet te snel die incidenten aaneenrijgen tot een zogenaamde nieuwe trend, want dan gaan we opwekken, wat we bezweren willen. Dat is een beroep op iedereen, óók op de moslims.

Partijgenoten, hiermee besluit ik voorlopig mijn bijdrage namens de fractie aan de discussie. Nadat u gesproken hebt, zullen Jacob Kohnstamm, die de eerste verantwoordelijkheid heeft voor het fractiebeleid op dit punt en ik - die de laatste heeft - op uw opmerkingen kort reageren en uw vragen - naar vermogen - beantwoorden.